

Урок 1. Чалавек і мова. Камунікатыўныя функцыі мовы

(Урок 1 па тэме «Мова — найважнейшы сродак зносін»)

Мэта: паказаць вучням ролю мовы як важнейшага сродку зносін і культурнага набытку народа, вылучыць некаторыя асаблівасці беларускай мовы; дабіцца разумення мэты і адрасата маўлення, вучыць будаваць маўленне ў залежнасці ад мэты і адрасата; выхоўваць любоў да роднай мовы.

Эпіграф: Мой народ праз стагоддзі пранёс дабрату,

Да суседзяў-народаў павагу.
Знае свет навакольны яго прамату,
І любоў да жыцця, і адвагу.
І заўсёды ў віхурах вякоў і нягод,
У зямной непагодзе суровай,
Вылучала між іншых мой мужны народ
Беларуская родная мова.

Алесь Ставер

Ход урока

1. Арганізацыйны момант

2. Актualізацыя ведаў

Пачаць сённяшні ўрок беларускай мовы мне хацелася б першымі радкамі верша вядомага беларускага паэта, настаўніка беларускай мовы Алеся Ставера. (Настаўнік чытае эпіграф да ўрока.)

— Скажыце, у чым, на думку паэта, асаблівасць мовы для беларускага народа?

— Як вы разумееце словы «вылучала сярод іншых народаў»?

— Для чаго яшчэ кожнаму народу патрэбна мова?

Давайце звернемся да зместу практ. 1. Я вам прачытаю тэкст, а вы падрыхтуйцеся зрабіць вывад, чаму мова з'яўляецца самым важным сродкам зносін.

У працяг тых радкоў, што сталі эпіграфам да нашага ўрока, Алесь Ставер піша:

Мой народ зберагае сваю даўніну.
Кожны нашай гісторыі знаўца
Добрым словам успомніць не раз Скарыну
І пахваліць за мудрасць Мсціслаўца.
Каліноўскага імя навокал гучыць,
І Купалы, і Коласа слова.
Навучыла іх край беларускі любіць
Беларуская родная мова.

— Чые вядомыя вам імёны беларускіх дзеячоў згадваюцца ў вершы?

— Чаму беларускі народ шануе памяць пра гэтых людзей?

І Скарына, і Мсціславец, і Каліноўскі, і Купала, і Колас звярталіся да людзей на роднай мове, вучылі і тлумачылі. Звярталіся, каб зберагчы мову і культуру народа, каб народ застаўся жывым, незалежным і свабодным.

Запішам з верша А. Ставера сказ і на яго прыкладзе ўспомнім беларускі правапіс (каменціраванае пісьмо): Вылучала між іншых мой мужны народ беларуская родная мова.

3. Вывучэнне новай тэмы

Сёння мы пагаворым аб некаторых асаблівасцях мовы і беларускай мовы, у прыватнасці, патрэніруемся правільна і зразумела будаваць сваё выказванне. Тэма ўрока складаецца з дзвюх частак, першая гучыць так: «Чалавек і мова».

— Скажыце, чаму ў дачыненні да слова «мова» ўжываецца слова «чалавек»?

Самастойна прачытайце тэкст практ. 2 і дапоўніце свой адказ: чаму мова ўласціва толькі чалавеку?

— Скажыце, а для чаго людзям мова, чаму ім, як і жывёлам, не дастаткова сігналаў?

Вашы адказы гавораць і пра тое, што чалавек звяртаецца да другога чалавека ці да групы людзей з пэўным намерам. Гэта яшчэ адна асаблівасць мовы — мэта і адрасат.

— Як вы разумееце, што значыць «адрасат»? Ці заўсёды адрасат выконвае тое, з чым мы да яго звяртаемся, ці заўсёды мы дасягаем сваёй мэты?

У псіхалогіі і навуцы пра мову ёсць правілы пабудовы маўлення. Прапаноўваю вам азнаёміцца з некаторымі з іх. (Раздаюцца карткі на кожную парту.)

Правілы пабудовы выказвання-просьбы

1. Плануйце сваё маўленне. Да таго, як звярнуцца з просьбай, неабходна прадумаць, для чаго вам гэта, якія аргументы ці доказы або прыклады прывесці, калі суб'ядседнік будзе не згодны выканаць ваша жаданне.

2. У сваім маўленні трэба быць паслядоўным: не пераходзіць да іншага пункта, пакуль не скончыце папярэдні, каб суб'ядседнік добра зразумеў, што вы хочаце і для чаго гэта вам трэба.

3. Гаварыце толькі самае асноўнае і важнае. Не паўтарайцеся.

**Прыкладнае каляндарна-тэматычнае планаванне ўрокаў
беларускай мовы ў 5 класе (I паўгоддзе)**

№ урока	Тэма	Дата	№ старонкі ў дапаможніку
Мова — найважнейшы сродак зносін (1 гадзіна)			
1	Чалавек і мова. Камунікатыўныя функцыі мовы	1 тыдзень 1 чвэрць	1
Маўленне (5 гадзін)			
2	Вусная і пісьмовая формы маўлення. Віды маўленчай дзейнасці	1 тыдзень 1 чвэрць	3
3	Знаёмства са стылямі маўлення	1 тыдзень 1 чвэрць	5
4	Стылі і тыпы маўлення	2 тыдзень 1 чвэрць	6
5	Мэта, сфера выкарыстання і моўныя асаблівасці стыляў і тыпаў маўлення	2 тыдзень 1 чвэрць	8
6	Напісанне сачынення-апісання па карціне	2 тыдзень 1 чвэрць	10
Паўтарэнне вывучанага ў I—IV класах (12 гадзін, з іх 1 гадзіна — на пісьмовую работу)			
7	Назоўнік як часціна мовы	3 тыдзень 1 чвэрць	12
8	Род, лік, склон назоўнікаў. Змяненне назоўнікаў	3 тыдзень 1 чвэрць	14
9	Прыметнік як часціна мовы	3 тыдзень 1 чвэрць	16
10	Асаблівасці змянення прыметніка па родах, ліках і склонах	4 тыдзень 1 чвэрць	18
11	Сувязь прыметніка з назоўнікам	4 тыдзень 1 чвэрць	20
12	Займеннік як часціна мовы. Асабовыя займеннікі, іх змяненне	4 тыдзень 1 чвэрць	21
13	Дзеяслоў як часціна мовы.	5 тыдзень 1 чвэрць	22
14	Неазначальная форма дзеяслова. Часы дзеяслова	5 тыдзень 1 чвэрць	23
15	Змяненне дзеяслова па асобах і ліках у цяперашнім часе, правапіс канчаткаў. Змяненне дзеясловаў прошлага часу па родах, правапіс канчаткаў	5 тыдзень 1 чвэрць	24
16	Спражэнне. Правапіс НЕ з дзеясловамі	6 тыдзень 1 чвэрць	26
17	Пераклад апавядальнага тэксту з рускай мовы на беларускую	6 тыдзень 1 чвэрць	26
18	Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага па тэме «Паўтарэнне вывучанага ў I—IV класах»	6 тыдзень 1 чвэрць	27
Тэкст (8 гадзін, з іх 4 гадзіны — на пісьмовыя работы)			
19	Кантрольны дыктант	7 тыдзень 1 чвэрць	29
20	Аналіз кантрольнага дыктанта	7 тыдзень 1 чвэрць	29
21	Тэкст. Прыметы тэксту: тэматычнае адзінства, разгорнутасць, паслядоўнасць, звязнасць	7 тыдзень 1 чвэрць	30
22	Тыпы маўлення: апавяданне, апісанне, разважанне	8 тыдзень 1 чвэрць	33
23	Тэкст. План тэксту	8 тыдзень 1 чвэрць	34
24	Падрыхтоўка да падрабязнага пераказу тэксту па плане	8 тыдзень 1 чвэрць	35

№ урока	Тэма	Дата	№ старонкі ў дапаможніку
25	Падрабязны пераказ тэксту	9 тыдзень 1 чвэрць	35
26	Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага па тэме «Тэкст»	9 тыдзень 1 чвэрць*	35
Сінтаксіс і пунктуацыя (25 гадзіны, з іх 4 гадзіны — на пісьмовыя работы)			
27	Паняцце пра сінтаксіс і пунктуацыю. Словазлучэнне. Галоўнае і залежнае слова	1 тыдзень 2 чвэрць	36
28	Віды словазлучэнняў	1 тыдзень 2 чвэрць	37
29	Сказ як адзінка маўлення	1 тыдзень 2 чвэрць	39
30	Апавядальныя, пыталыя і пабуджальныя сказы.	2 тыдзень 2 чвэрць	41
31	Клічныя і няклічныя сказы. Знакі прыпынку ў канцы сказаў	2 тыдзень 2 чвэрць	43
32	Пераклад апавядальнага тэксту з рускай мовы на беларускую	2 тыдзень 2 чвэрць	43
33	Будова сказа. Галоўныя члены сказа: дзейнік і выказнік. Неразвітыя сказы	3 тыдзень 2 чвэрць	44
34	Галоўныя і даданыя члены сказа. Развітыя сказы	3 тыдзень 2 чвэрць	46
35	Азначэнне	3 тыдзень 2 чвэрць	48
36	Дапаўненне	4 тыдзень 2 чвэрць	50
37	Акалічнасць	4 тыдзень 2 чвэрць	51
38	Развітыя і неразвітыя сказы. Аднародныя члены сказа	4 тыдзень 2 чвэрць	52
39	Знакі прыпынку ў сказах з аднароднымі членамі	5 тыдзень 2 чвэрць	54
40	Сказы з абагульняльным словам пры аднародных членах сказа	5 тыдзень 2 чвэрць	56
41	Зваротак. Сказы са звароткамі, інтанаванне, знакі прыпынку	5 тыдзень 2 чвэрць	57
42	Складаныя сказы. Коска паміж часткамі ў складаным сказе	6 тыдзень 2 чвэрць	59
43	Складаныя сказы. Коска паміж часткамі ў складаным сказе	6 тыдзень 2 чвэрць	61
44	Кантрольны дыктант з граматычным заданнем па тэме «Сінтаксіс і пунктуацыя»	6 тыдзень 2 чвэрць	62
45	Аналіз кантрольнага дыктанта	7 тыдзень 2 чвэрць	—
46	Простая мова, інтанаванне і афармленне на пісьме	7 тыдзень 2 чвэрць	63
47	Знакі прыпынку ў сказах з прастай мовай	7 тыдзень 2 чвэрць	65
48	Дыялог. Афармленне дыялога	1 тыдзень 3 чвэрць	66
49	Падрыхтоўка да пераказу. Падрабязны пераказ тэксту	1 тыдзень 3 чвэрць	68
50	Падрыхтоўка да пераказу. Падрабязны пераказ тэксту	1 тыдзень 3 чвэрць	68
51	Падагульненне і сістэматызацыя вывучанага па раздзеле «Сінтаксіс і пунктуацыя»	2 тыдзень 3 чвэрць	69

* Колькасць урокаў у чвэрці можа змяняцца ў залежнасці ад дня тыдня, на які прыпадае пачатак навучальнага года.

УДК 372.811.116.13.046.14
ББК 74.268.1Бел
Х95

Серыя заснавана ў 2004 годзе

Р э ц е н з е н т ы :

кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры беларускага мовазнаўства УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка» *С. І. Фацеева*;
настаўнік беларускай мовы і літаратуры вышэйшай катэгорыі ДУА «Сярэдняя школа № 121 г. Мінска» *В. А. Буйневіч*

Хрушчова, В. С.

Х95 Беларуская мова. Планы-канспекты ўрокаў. 5 клас (I паўгоддзе) : дапаможнік для педагогаў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі / В. С. Хрушчова. — Мазыр : Белы Вецер, 2017. — 71, [1] с : іл. — (Серыя «З вопыту работы»).
ISBN 978-985-587-159-1.

Выданне ўключае паўрочныя распрацоўкі па беларускай мове для 5 класа на першае паўгоддзе навучання, змяшчае 51 урок па тэмах «Мова — найважнейшы сродак зносін», «Маўленне», «Паўтарэнне вывучанага ў I—IV класах», «Тэкст», «Сінтаксіс і пунктуацыя».

Матэрыял дапаможніка падбараны з улікам узроставых і псіхалагічных асаблівасцей вучняў, іх цікавасцей, з мэтай максімальнага ўздзеяння на выхаванне. Для сістэматызацыі ведаў, трывалага запамінання, а таксама магчымасці звярнуцца да паўтарэння ў любы перыяд навучання уведзеныя памяткі, дзе размяшчаецца самая асноўная інфармацыя па правілах беларускай мовы ў сціслым схематычна-графічным выглядзе, уключаны ўжо запоўненыя варыянты апорных схем і табліц для сшытка-даведніка. Многія матэрыялы, якія падаюцца ў дапаможніку, можна дэманстраваць на экране мультымедыйнага праектара, камп'ютара, тэлевізара. Спалучэнне зрокавай і слыховой інфармацыі з пошукавай дзейнасцю будзе больш эфектыўным, чым выкарыстанне іх паасобку.

Прызначаецца настаўнікам беларускай мовы і літаратуры.

УДК 372.811.116.13.046.14
ББК 74.268.1Бел